

3. *Мережко О.І.* Оздоровлення малих річок: екологічні основи / *О.І.Мережко, Р.В.Хімко.* – К.: вид-во Інтер-екоцентр, 1998. – 56с.
4. *Мольчак Я.О.* Річки та їх басейни в умовах техногенезу / *Я.О.Мольчак, З.В.Герасимчук, І.Я.Мисковець.* – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2004. – 336 с.
5. *Паламарчук М.М.* Нове життя малих річок / *М.М.Паламарчук, О.З.Ревера.* – Київ: Урожай, 1991 – 208с.
6. *Стойко С.М.* Система охорони природи у верхів'ї басейну Дністра. – Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера». Львів, 2004. – 56 с.
7. *Фильчагов Л.П., Полищук В.В.* Возрождение малых рек. – К.: Урожай, 1989. – 184с.
8. *Царик Л.П.* Гідроекологічна ситуація. // Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (на матеріалах Тернопільської області).Л.П.Царик – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – С. 78-85.
9. *Царик П.Л.* Геоекологічна ситуація долини річки Гнізна /П.Л.Царик, І.М.Вітенко// Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль, 2007,№ 1. – С. 192-198.
10. *Царик П.Л.* Геоекологічна ситуація долини річки Джурина/ П.Л.Царик, І.М.Вітенко// Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль, 2007,№ 2. – С. 210-215.

Резюме:

Петр Царик, Любомир Царик, Игорь Витенко. ПЕРСПЕКТИВА СОЗДАНИЯ ЗАПОВЕДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ В ДОЛИНАХ РЕК ГНИЗНА, ДЖУРИН И ОЛЬХОВЕЦ.

Рассмотрены вопросы оптимизации природопользования в пределах речных долин за счет создания сети заповедных территорий и объектов. Предложен ряд перспективных для заповедности разноранговых природных территорий в пределах долин малых рек, составляющих основу региональной гидросети и выполняющих важную функциональную роль в перспективные региональной экосети.

Ключевые слова: малые реки, речная долина, заповедные территории и объекты, экологическая сеть, оптимизация природопользования.

Summary:

Piter Tsaryk, Lybomir Tsaryk, Igor Vitenko. PERSPECTIVE ESTABLISHMENT OF PROTECTED AREAS IN RIVER VALLEYS GNIZNA, DZHURYIN AND VIL'KHOVETS

The questions of optimization of natural resources within the river valley through a network of protected areas and objects. A number of prospective bequest of different rank natural areas within the valleys of small rivers that form the basis of regional rivers and perform an important functional role in the regional ecological network perspective

Key words: small river, the river valley, protected territories and objects, ecological network, optimization of natural resources.

Надійшла 12.10.2010р.

УДК 332.3 (477.8)

Зіновій ПАНЬКІВ, Наталія ПАНЬКІВ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проаналізовано структуру земельних ресурсів Івано-Франківської області та в межах населених пунктів. Встановлено переважаючі категорії землекористувачів сільськогосподарських земель області та особливості їхнього використання. З'ясовано основні проблеми землекористування в сучасних умовах та окреслено основні шляхи збалансованого використання земельних ресурсів.

Ключові слова: землекористування, сільськогосподарські землі, структура посівних площ, землекористувачі.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід людського суспільства до землеробства дозволило йому зробити рішучий крок у культурному і економічному розвитку, що змінило взаємозв'язки людини із оточуючим середовищем: від пристосування до природних ландшафтів до цілеспрямованого впливу на них, що помітно змінило вигляд поверхні Землі. Невід'ємною умовою ефективного ведення землеробства є сприятливі кліматичні умови та продуктивні землі із родючими ґрунтами, які можуть забезпечити населення достатньою кількістю продуктів харчування. Із переходом до землеробства земельні ресурси одночасно із функції просторового базису почали виконувати функцію предмету та засобу праці, слугуючи основою виробництва продуктів харчування та сировини для різних галузей промисловості. Саме завдяки сільськогосподарському землекористуванню формується близько 95% обсягу продовольчого фонду України. Тому ефективно сільськогосподарське землекористування в окремих регіонах є запорукою продовольчої, економічної та національної безпеки, невід'ємною складовою збереження продуктивних земель.

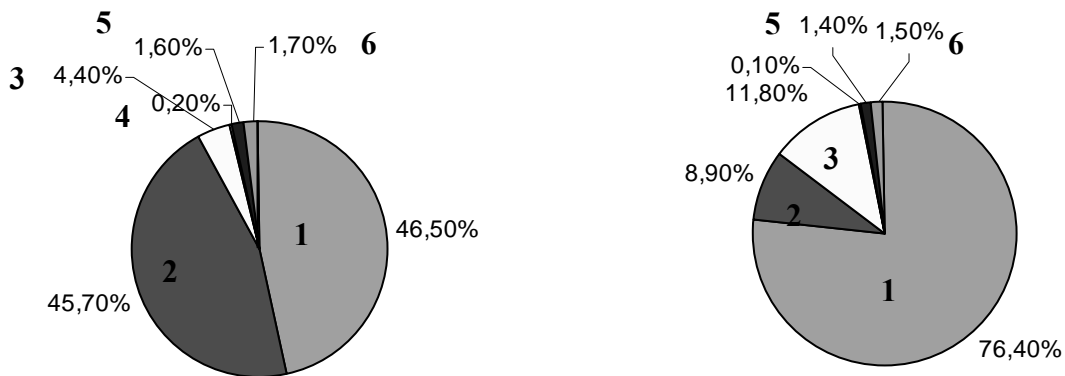
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Земельні ресурси приймають активну участь у

суспільному виробництві, оскільки вони є засобом виробництва та джерелом задоволення потреб людини. У вітчизняній науковій літературі приділяється значна увага теоретичним і методичним аспектам землекористування [1,3,5,6,14] та проблемам трансформації використання земель у сільському господарстві [2,7,8,12,13]. Проте регіональні особливості окремих видів землекористування розглядаються недостатньо [4].

Виклад основного матеріалу. Станом на 1.01.2008 р. земельний фонд Івано-Франківської області становить 1392756,0 га, а в його структурі переважають сільськогосподарські землі (46,5%) і ліси та інші лісовкриті площі (45,7%). В межах області обліковано 804 населених пункти (15 міст, 24 селища, 765 сіл), які займають 426331,6 га. Частка земель населених пунктів у земельному фонді області становить 30,6%, що помітно перевищує державний показник [9]. Землі населених пунктів вирізняються високою сільськогосподарською освоєністю, оскільки частка сільськогосподарських земель в їхніх межах становить 76,4%, в той час як ліси та інші лісовкриті площі в їхніх межах займають всього 8,9 % території. Приведені результати свідчать, що в межах області переважаючим видом землекористування є сільськогосподарське (рис. 1.).

У структурі сільськогосподарських земель як області, так і населених пунктів переважають сільськогосподарські угіддя (97,8-98,0%), а решта зайнята під господарськими будівлями, дворами, дорогами та прогонами. Серед сільськогосподарських угідь переважає рілля (59,6%), проте розораність території області є низькою (27,1%), що майже вдвічі є нижчим від аналогічного показника в Україні [9]. Показник розораності земельного фонду населених пунктів області є помітно більшим (43,6%).

Реформування земельних відносин і трансформація форм власності на землю кардинально змінило співвідношення власників і користувачів сільськогосподарських земель області. Основна їхня частина (63,1%) перебуває у власності громадян, 13,3% у користуванні сільськогосподарських підприємств, переважна більшість яких (338 із 380) є недержавними, 21,7% знаходиться у запасі, а решта – у користуванні різноманітних підприємств, установ, організацій.

- а**
- 1 - Сільськогосподарські землі – 46,5 %
 - 2 - Ліси та інші лісовкриті площі – 45,7 %
 - 3 - Забудовані землі – 4,4 %
 - 4 - Відкриті заболочені землі - 0,2 %
 - 5 - Відкриті землі без рослинного покриву – 1,6%
 - 6 - Води – 1,7%

- б**
- 1 - Сільськогосподарські землі – 76,4 %
 - 2 - Ліси та інші лісовкриті площі – 8,9 %
 - 3 - Забудовані землі – 11,8 %
 - 4 - Відкриті заболочені землі - 0,1 %
 - 5 - Відкриті землі без рослинного покриву – 1,4%
 - 6 - Води – 1,5%

Рис 1. Структура земельного фонду Івано-Франківської області (а) та земель населених пунктів (б) станом на 1.01. 2008 р.

Громадяни області отримали сільськогосподарські землі у власність та користування за рахунок безоплатної передачі із земель державної та комунальної власності, приватизації земельних ділянок,

що були раніше передані їм у користування, та виділення в натурі належної їм земельної частки для різних цілей (табл.).

Приведені результати свідчать, що переважна більшість сільськогосподарських земель та угідь (47,7%) надані громадянам області для ведення особистого підсобного господарства (в середньому по 0,47 га на одного землекористувача), 24,7% надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, а 12% – використовуються як присадибні ділянки. Тільки 6,0% сільськогосподарських земель, що надані громадянам області, використовуються у новостворених фермерських господарствах. В області нараховується 610 фермерських господарств, які в середньому мають у власності та користуванні по 40,3 га сільськогосподарських земель.

Основна частка перелогів (98,4) на сільськогосподарських землях, що були надані громадянам області, утворилась в межах ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Ці земельні ділянки громадяни області отримали, в основному, за рахунок приватизації земель колективних сільськогосподарських підприємств і виділення в натурі земельного паю, який отримали особи пенсійного та передпенсійного віку, які не мають, в більшості, ні фізичних, ні економічних можливостей повноцінно використовувати їх. Більшість багаторічних насаджень (65,9%), в основному садів, розташовані на присадибних ділянках громадян.

Таблиця 1

Напрямки використання сільськогосподарських земель, які надані у власність та користування громадянам Івано-Франківської області (станом на 1.01.2008 р.)

	Кількість власників і землекористувачів, од.	Сільськогосподарські землі, га / %	Сільськогосподарські угіддя, га / %	Рілля, га / %	Перелог, га / %	Багаторічні насадження, га / %	Сіножаті, га / %	Пасовища, га / %
Селянські (фермерські) господарства	610	<u>24553.2</u> 6,0	<u>24242.6</u> 6,0	<u>22179.8</u> 7,8	<u>33.0</u> 0,2	<u>282.2</u> 2,0	<u>773.3</u> 1,2	<u>974.0</u> 3,9
Ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	111 156	<u>100912.2</u> 24,7	<u>100858.2</u> 24,7	<u>67392.8</u> 23,7	<u>20119.2</u> 98,4	<u>632.1</u> 4,3	<u>7004.2</u> 11,0	<u>5709.9</u> 23,1
Особисті підсобні господарства	413 446	<u>194878.8</u> 47,7	<u>194869.9</u> 47,7	<u>156844.8</u> 55,1	<u>291.7</u> 1,4	2373,4 16,5	<u>31784.5</u> 50,0	3575,6 14,5
Присадибні ділянки	403 066	<u>48934.1</u> 12,0	<u>48908.6</u> 12,0	<u>34150.5</u> 12,0	<u>0.06</u> 0,01	<u>9482.7</u> 65,9	<u>5188.8</u> 8,2	<u>86.5</u> 0,4
Ділянки для садівництва	34 626	<u>2264.3</u> 0,6	<u>2258.7</u> 0,6	<u>629.1</u> 0,2	-	1625,4 11,3	<u>4.0</u> 0,01	<u>0.1</u> 0,01
Ділянки для дачного будівництва	449	<u>29.0</u> 0,01	<u>27.3</u> 0,01	<u>22.1</u> 0,01	-	-	5,2 0,01	<u>1.7</u> 0,01
Ділянки для гаражного будівництва	15 198	-	-	-	-	-	-	-
Ділянки для городництва	32 082	<u>2927.1</u> 0,7	<u>2917.9</u> 0,7	2917,6 1,0	-	-	-	<u>0.3</u> 0,01
Ділянки для несільськогосподарської діяльності	5 577	<u>46.5</u> 0,01	16,5 0,01	<u>1.3</u> 0,01	-	<u>1.5</u> 0,01	5,6 0,01	<u>8.1</u> 0,01
Ділянки для сінокошення і випасання худоби	-	<u>33644.1</u> 8,2	<u>33643.2</u> 8,2	440,6 0,2	-	-	<u>18842.2</u> 29,6	14360,5 58,1
Всього	1 011 734	<u>408189.2</u> 100	<u>407743.0</u> 100	<u>284578.6</u> 100	<u>20443.9</u> 100	<u>14397.3</u> 100	<u>63608.0</u> 100	<u>24715.1</u> 100

Половина від загальної площі сіножатей на землях наданих громадянам області обліковується на земельних ділянках для ведення особистого підсобного господарства, а 29,6% – на ділянках виділених для сінокошення.

Сільськогосподарські землі області є основою для розвитку сільського господарства, продукція якого становить 2,8% у загальнодержавному показнику. Основна частина продукції сільського господарства області (83,2%) виробляється у господарствах населення. Особливо відчутна перевага господарств населення у виробництві картоплі, плодів та ягід, овочів, молока та вовни. Сільськогосподарські підприємства переважають тільки у виробництві цукрового буряку та курячих яєць.

Економічні негаразди в аграрному секторі економічно позначились на рентабельності

сільськогосподарської продукції. Якщо у 1990 році у сільськогосподарських підприємствах області усі основні види їхньої продукції, за винятком виробництва вовни, були рентабельними, то станом на 2007 рік рентабельним залишається лише виробництво зерна, картоплі, овочів і курячих яєць. Рівень рентабельності виробництва зерна в області за цей період знизився з 169% до 19% [11]. Для виробництва сільськогосподарської продукції з високим показником рентабельності крім продуктивних земель слід мати необхідний рівень забезпеченості засобами виробництва. За період з 1990 р. у сільськогосподарських підприємствах області різко скоротилась кількість тракторів (з 9,8 до 2,1 тис. шт.) та зернозбиральних комбайнів (з 1,6 до 0,5 тис. шт.). Помітно зросла вартість добрив, паливно-мастильних матеріалів, що призвело до скорочення об'ємів виробництва.

За цей же період в Івано-Франківській області скоротилися посівні площі з 414,3 до 295 тис. га як за рахунок переведення сільськогосподарських угідь під забудову, так і за рахунок змін у їхній структурі (збільшення площ пасовищ і сіножатей, появи перелогів). Також відбулися зміни у структурі посівних площ під основні сільськогосподарські культури: збільшилися посіви зернових, картоплі та овочевих, натомість зменшилися площі технічних і кормових, що обумовлено їхньою рентабельністю та кон'юктурою ринку.

Основні посівні площі сконцентровані в подільських районах області, які вирізняються родючими ґрунтами, незначною залісненістю. Саме висока природна родючість ґрунтів у їхніх межах є основним чинником високої врожайності зернових культур (Городенківський – 33,5, Снятинський – 32,5 ц/га). Урожайність основних сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств області є відносно невисокою. Для зернових культур, які є переважаючими за площею посівів, у 2007 році урожайність становила 27,3 ц/га, тоді як у господарствах населення цей показник вищий (31,0 ц/га). Найвища урожайність серед зернових культур характерна для кукурудзи (41,4 ц/га). За період з 1990 р. урожайність усіх сільськогосподарських культур знизилась, що, в основному, обумовлено зменшенням норм внесення компенсуючих доз мінеральних та органічних добрив, низькою якістю посівного матеріалу. У 2007 році в області було удобрено тільки 66% посівних площ, а на 1 га внесено 72 кг поживних речовин, тоді як у 1990 р. – 240 кг. Урожайність зернових культур знизилась з 34,6 до 27,3 ц/га, а цукрового буряку з 329 до 227 ц/га.

Сільськогосподарське землекористування в області обмежується розвитком цілого ряду небезпечних геодинамічних процесів (ерозія, зсуви, природний і техногенний карст, селі), що призводить як до зменшення площ продуктивних земель, так і до зниження їхньої продуктивності. На сьогодні в області еродовано 129,8 тис. га земель (20,3%), а за останні 30 років площа еродованих сільськогосподарських угідь зросла в 1,7 рази [12].

Розпаювання сільськогосподарських земель призвело до утворення значної кількості землекористувачів і подрібнення масивів сільськогосподарських угідь. На невеликих за площею земельних наділах майже повністю відсутні сівозміни та переважає монокультура, що призводить до одностороннього виснаження ґрунтів. Розпаювання земель проводилось без попередніх обстежень, за рахунок чого у власність були передані значні площі малопродуктивних і деградованих земель, а подальше їхнє використання призведе ще до більшого погіршення їхніх властивостей.

Висновки. Розташування значної частини Івано-Франківської області в межах заліснених Карпат обумовлює незначну перевагу сільськогосподарських земель у структурі земельного фонду та невисокі показники розораності її території. Переважна більшість сільськогосподарських земель області перебуває у власності громадян, що призвело до значної роздрібленості земельного фонду та низької ефективності сільськогосподарського виробництва. Реформування земельних відносин не призвело до утворення потужних недержавних сільськогосподарських підприємств, які б домінували у виробництві продукції сільського господарства. Нестабільність економічної та політичної ситуації призвели до зменшення посівних площ, зниження обсягів виробництва та продуктивності сільськогосподарських земель.

Зволікання із вирішенням проблем функціонування ринку землі призводить до зниження ефективності їх використання, збільшення площ перелогових земель, інтенсифікації ренатуралізаційних процесів. Зростання частки матеріальних витрат у собівартості сільськогосподарської продукції робить виробництво основної продукції нерентабельним, а більшість сільськогосподарських підприємств стають неконкурентноспроможними. Організація раціонального сільськогосподарського землекористування, як основи продовольчої та національної безпеки, потребує дієвого державного регулювання, впорядкування земельного законодавства, формування конкурентноспроможних агроформувань.

Література:

1. *Бринзя Г.* Теоретично-методичні аспекти раціонального землекористування / *Г. Бринзя* // Вісник Львівського національного аграрного університету. Землевпорядкування і земельний кадастр. №12, 2009. С. 42-49.
2. *Богіра М. С.* Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект / *М. С. Богіра*. – Львів: Львівський національний аграрний університет, 2008. – 225 с.
3. *Добряк Д. С.* Класифікація та екологобезпечне використання сільськогосподарських земель / *Д. С. Добряк, О. П. Канаиш, І. А. Розумний*. – К.: Ін-т землеустрою УААН, 2001. – 308 с.
4. *Заблоцький Б.* Аналіз перспектив сільськогосподарського землекористування на схилі землях / *Б. Заблоцький* // Наукові записки Тернопільського педуніверситету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія, №1, 2004. – С. 160-164.
5. *Канаиш О. П.* Сучасні проблеми землекористування: екологічна орнопридатність земель / *О. П. Канаиш* // Науковий вісник Національного аграрного університету, 2005, №71. – С. 154-157.
6. *Кривов В. М.* Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблеми охорони ґрунтів / *В. М. Кривов*. – К.: Урожай, 2006. – 304 с.
7. *Лицур І.* Трансформація землекористування в сільському господарстві як складова земельної реформи в Україні / *І. Лицур, Н. Полянничко* // Вісник Львівського національного аграрного університету. Землевпорядкування і земельний кадастр. №12, 2009. – С. 50-54.
8. Організація сільськогосподарського використання земель на ландшафтній-екологічній основі / За ред. *П. Г. Казьміра*. – Львів: СПОЛОМ, 2009. – 254 с.
9. *Паньків З. П.* Земельні ресурси / *З. Паньків*. – Львів: Видавничий цент ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 272 с.
10. *Приходько М. М.* Екологічний стан земельних ресурсів Івано-Франківської області / *М. М. Приходько* // Наукові записки Вінницького педуніверситету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія, випуск 8, 2004. – С. 97-106.
11. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2007 рік / За ред. *М. М. Колімбровського*, 2008. – 522 с.
12. *Третяк А. М.* Наукові основи економіки землекористування і землевпорядкування / *А. М. Третяк, В. М. Другак*. – К.: ЦЗРУ, 2003. – 337 с.
13. *Третяк А. М.* Земельна політика та земельні відносини: соціально-економічні і духовні аспекти розвитку / *А. М. Третяк, В. М. Другак*. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 186 с.
14. *Хвесик М. А.* Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика / *М. А. Хвесик, В. А. Голян*. – К.: Кн. вид-во НАУ, 2006. – 260 с.

Резюме:

Зиновий Паньків, Наталія Паньків. СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ В ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Проанализирована структура земельных ресурсов Ивано-Франковской области и в пределах населенных пунктов. Установлено превосходящие категории землепользователей сельскохозяйственных земель области и особенности их использования.

Ключевые слова: землепользование, сельскохозяйственные земли, структура посевных площадей, землепользователи.

Summary:

Z. Pankiv, N. Pankiv. THE AGRICULTURAL LAND USE OF IVANO-FRANKIVSK REGION.

It has been analyzed the structure of the land resource of Ivano-Frankivsk region and within the inhabited locality. It has been determined the main categories of the agricultural land users, regions and the peculiarities of their usage.

Key words: the land users, agricultural acres, the structure of the areas under crop, the land users.

УДК 911.9:502

Лариса БАБЮК

РОЗРОБКА ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ “ЧЕРВОНА ГОРА” ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЇ ДНІСТРОВСЬКО-БЕРЕМЯНСЬКОГО УРОЧИЩА

Розглянуті проблеми неконтрольованого рекреаційного використання Подністрівського регіону та висвітлено шляхи їх вирішення. Створення мережі екологічних стежок є ключем до вирішення цілої низки проблем, оскільки виконує важливі функції екологічної освіти рекреантів. Екологічна стежка “Червона гора” представлена як яскравий приклад доступної, привабливої та інформативної екостежки. В статті подано покроковий опис усього проєктованого маршруту з практичними рекомендаціями по благоустрою та облаштуванню екологічної стежки.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна стежка, екотуризм, рекреація, туризм

Постановка проблеми у загальному вигляді. Привабливість Дністрівського каньйону зумовлює бурхливий та неконтрольований розвиток рекреації в регіоні. Значна частка відпочиваючих в регіоні характеризується загально низьким рівнем екологічної культури та свідомості (це